

TEKNOLOJİ VE AŞK

Prof. Dr. Ahmet İNAM

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Bu makale Prof.Dr. Ahmet İnam'ın TMMOB Makina Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi'nin 12.01.2005 tarihinde düzenlediği bir söyleşiden alınmıştır.

Teknoloji aynı zamanda tıbbi içine alıyor, politikayı içine alıyor. Teknoloji, belli bir amaç için yönlendirmeye çalıştığınız ve o yönlendirmek için kullandığınız bütün araçların içinde vardır. Bir şeyi Batılının diliyle söylersek, manipüle etmeye çalıştığınızda, yani biz argo deyimle konuşursak, kafakola almaya çalıştığınızda orada teknoloji var demektir. Dolayısıyla teknoloji yönetimin içinde vardır; teknoloji doğayı kullanmanın içinde vardır, doğanın enerjisini dönüştürme çabasında vardır, doğanın sunduğu hammaddeyi daha kullanılır, daha etkin, daha verimli hale getirmek çabasında vardır; teknoloji insanın yönetim çabasında vardır; teknoloji benim aslında burada daha çok ilgimi çeken, insanların yönlendirilmesinde vardır.

İkili insan ilişkilerinden başlarsak, ikili insan ilişkilerinde çok açığa çıkmamış gizli bir teknoloji vardır. Çünkü ikili insan ilişkileri ve dolayısıyla üçlü, dörtlü, beşli, bütün iktidar ve toplumlar ve toplumları yöneten güç olarak düşündüğümüzde her türlü güç ilişkisinde teknoloji vardır. Yani yönetenin ve yönetilenin olduğu her yerde teknoloji vardır. Çünkü yönetme söz konusu olduğu zaman yönetmek için belli araçlar ve teknikler kullanmak zorundasınız. Aynı şekilde bir makinenin yönetimi, bir fabrikanın yönetimi, bir şirketin yönetimi, bir ticari kurumun yönetimi ve ikili ilişkileri düşündüğümüzde bir dostun yönetimi, bir arkadaşın yönetimi, sevgilimizin yönetimi; hepsi kendi içinde teknoloji taşıyorlar.

Teknoloji, insanın kontrol eden aklıyla ilgilidir, denetleyen aklıyla ilgilidir. Yani teknoloji kendi içinde bir denetleme sürecini içerir, taşır. Yani nükleer enerjiyi denetleyemezsiniz o dehşetli bir şey olur, bir bomba olur. Ama denetleyebilirsiniz o tıbbın elinde bir sağaltım tedavi aracı olabilir. Dolayısıyla aslolan denetimdir. Doğanın bize sunduğu olanaklarının denetimine biz genel bir ad olarak teknoloji diyebiliriz.

Teknolojiyi doğuran insan özelliği kontrol eden, yönetmek isteyen ve bir amaca varmak isteyen insan özelliğidir. Yani bir hedef gözetirsiniz ve o hedefe varmak için araçlar

ararsınız, uygun araçların bulunması ve o uygun araçların kullanımı, uygun araçların girişimi teknolojiyi doğurmuştur.

Teknoloji sanayi devriminden önce insan elinde sadece bir araçken, giderek o araç hangi amaç için kullanıldığını unutmaya başlamıştır. Eskiden dokuma tezgâhları vardı, yel değirmenleri vardı, su değirmenleri vardı ve insanın uğraştığı demir dövmek ve çok basit anlamda birtakım metalürjik üretimler yapmak, madenleri işlemek gibi, boncuk yapmak gibi, ayna yapmak gibi, cam yapmak gibi çok basit süreçlerin peşindeydiler. Bugün bu araçlar, yani bir hedef için kullanılan araçlar artık araç olmaktan çıkmış, hangi amaçlara hizmet ettiğini çoğu zaman tespit edemediğimiz kendi başına işleyen bir süreç olmuştur.

Bugün dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir kurum ve hiçbir insan kapitalist yönetimin, kapitalist işleyişiyle bütünleşmiş, kendisi bir denetim olan teknolojinin denetimini denetleyebilecek güçte değildir. Tabii bu 1960'larda Jacques Elul isimli bir sosyologun iddiasıdır ve galiba eseri Türkçe'ye de çevrildi. Yani başlangıçta teknoloji sırtına bindiğimiz bir attı ve istediğimiz yere götürebiliyorduk. Fakat zamanla o at o denli güçlendi ki, artık bizi alıp bir yere götürüyor ve nereye götürürse biz razı oluyoruz. Dolayısıyla nereye gittiğini bile bilmiyoruz. Üstelik o at o kadar güçlenmiştir ki, o at ekonomiyle, piyasayla bütünleşmiş; o at siyasayla, iktidarla bütünleşmiş; o at askerlikle, silahla, güçle bütünleşmiş vaziyettedir. Dolayısıyla teknoloji, bugün kendisi bir denetleme olanağı olan teknolojinin kendisi denetlenemez hale gelmiştir.

Eğer saptamam doğruysa ki, itirazlarınız varsa konuşmanın sonunda söyleyebilirsiniz. Bu tabii insan için çok tehlikeli ve çok kritik bir durum arz ediyor. Teknolojiyi denetlemek zorundayız. Çünkü teknoloji bir insan ürünüdür ve teknoloji insan içindir. Bugün teknolojinin ne için olduğunu unutmuş vaziyetteyiz. Mühendis arkadaşlar ne olduğunu anlamadıkları bir sürü işler yapıyorlar. Yani mühendisliğin çok değişik alanlarında sadece geçim kaygılarıyla kendilerine verilen her işi -ki, bir sürü işsiz mühendis olduğuna göre- yapıyorlar ve birçok mühendisin ne adına, ne işi, neden dolayı yaptığının çok ayırdında olduğunu sanmıyorum. Yani bundan 200-300 yıl önce teknolojiyi biz kullanırken bugün teknoloji bizi kullanıyor. Eskiden mühendis denilen insan tipi yoktu. Mühendis denilen insan tipi sanayi devriminden

sonra çıkmıştır ve mühendis aslında zanaatkârla bilim insanı arasında bir yerde durur. Yalnız zanaatkârla bilim insanı arasında durmaz, aynı zamanda bir yöneticidir mühendis. Mühendis aynı zamanda bir ekonomisttir. Mühendis özellikle bizim ülkemizde bir siyasetçidir. Mühendis aynı zamanda bizim ülkemizde Osmanlının ilk dönemini düşünürsek bir askerdir. Çünkü bizim Osmanlı yüzlerce yıl o kadar kendinden emindi ki, hiçbir zaman Batının fenniyle filan ilgilenmedi. Ne zaman savaşlarda yenilmeye başladı “Ulan, ne oluyoruz? Bu kâfirin gücü nereden geliyor?” diye sormaya başlayınca yavaş yavaş Mühendishaneyi Berri Hümayun gibi okullar açılmaya başlandı. Hep askeri alanda teknoloji ülkemize gelmiştir. Çünkü biz, teknolojinin ihtiyacını savaşlarda yenilerek anlamışızdır. Şu ya da bu biçimde; bu ayrı bir tartışma konusu. Çok ilginç bir konu olmakla birlikte teknoloji bugün bütün dünyanın gündeminde olan bir şey ve teknoloji, kimlerin nasıl planladığını bilemediğimiz büyük bir çark olarak dünyayı çeviriyor.

Bugün şöyle bir dolaşın İstanbul’un sokaklarını hemen her sokakta bir cep telefonu satıcısına rastlıyorsunuz. İnsan yaşamına bilgisayarlar, cep telefonları büyük ölçüde girmiş vaziyette ve bizim bu girişe karşı hiçbir savunmamız yok, hiçbir tedbirimiz yok. Neden dolayı bu teknolojik aygıtlar yaşamımızı istila etmiştir; hiçbir fikrimiz de yoktur. Birden bire kendimizi telefonla, bilgisayarla, televizyonla karşı karşıya bulmuşuzdur, 1970’lerden itibaren hızlı bir biçimde bunlar Türkiye’ye girmeye başlamıştır ve artık bugün pıtrak gibi her tarafı sarmıştır. Buna karşı bizim teknoloji politikalarımızla, TÜBİTAK başta olmak üzere - geliştirmekle yükümlüdür- dünyadaki bu silah ve haberleşme endüstrisine karşı, bilgisayar ve telefon endüstrisine karşı nasıl bir tavır takınmamız gerekir? Biz Türkiye olarak, Türk insanı olarak, Anadolu insanı olarak bu gelişimin neresindeyiz; bu çok belli değil, fikrimiz yok. Bunu biz gayet doğal karşılıyoruz. Yani üzerimize yağmur nasıl yağıyorsa, teknoloji de yağıyor. Yağmurun yağması doğal bir hadisedir, teknoloji de yağar. Gâvur üretir, bize gelir, biz de onu satarız ve bunun için üniversitelerde programları değiştiririz, yeni dersler koyarız ve dolayısıyla üniversiteye yeni giren çocuklara okuturuz, böylelikle onlar yeni gelişmeleri izlerler ve çağdaş insanlar olurlar.

Bu çok hazin bir şeydir. Bu neyi gösteriyor? Bu bizim başka kaynaklardan oluşturulan, dünyanın gündeminin altında kalmamızı gösteriyor. Yani biz, bu topraklarda

yaşayan insanlar olarak kendi hayatımızı tanzim etmekte yetersiziz. Bilim üstümüze geliyor, teknoloji üstümüze geliyor, biz sadece onlara bakıyoruz ve onları anlamaya çalışıyoruz; ne kadar anlayabiliyorsak. Yani onları yorumlamak, onlarla ilişkimizi düzenlemek, onlara karşı etkin bir tutum almak yerine onları edilgin biçimde kabul ediyoruz ve edilgin biçimde kabul etmeyi Avrupalı olmak, muasır medeniyete sahip olmak, çağdaş olmak, bilimin ve teknolojinin izleyicisi olmak olarak anlıyoruz. Çağdaş olmak, bilimin ve teknolojinin bir parçası olmak demek, gündemin belirlenmesinde bizim de katkımızın olması demektir. Böyle bir katkımızın olduğunu hiç sanmıyorum. Yani biz olduğu gibi dışarıda oluşturulan gündemin uygulayıcıları olmak durumundayız.

Efendim, teknolojideki aşk konusuna geliyorum. Aşk hırstan ve tutkudan ayırmak lazım. Konuşmama öncelikle bunu vurgulamakla başlayayım. Hırs ve tutkuyu ayırıyorum. Heves, hırs, tutku ve aşk şeklinde dörtlü bir bölümlene yapalım. Biliyorsunuz heves geçici bir şeydir. Yani ben İspanyolca öğrenmeye heves ederim, çat pat iki şey yaparım, baktım sıkıyor, vazgeçerim, “heves” denir buna. Geçici bir şeydir, çoğumuzun o tip hevesleri vardır.

Hırs hevesten biraz daha uzun vadelidir, fakat kördür. Yani hırslı bir insan sadece para kazanmayı, sadece terfi etmeyi, sadece şef muavini olmayı, sadece para kazanmayı düşünür, ama ardında ne vardır; onun ayırında değildir. Yani sınıf arkadaşı bir mevkie geldiği için hırslanır. “Yahu, salak işte. Ben sınıfta ondan daha iyi notlar alıyordum. Bak herif bilmem nereye geldi, ben gelemedim” düşüncesi bir hırstır ve çoğu zaman bilinçten yoksun bir şeydir.

Tutku hırstan daha uzun süreli, daha ağır işleyen yarı bilinçli bir şeydir. Fakat tutku da aşk değildir. Çünkü tutkuda da bir gerginlik vardır. Tutkuda da kendimizi bir kahretmek vardır. Tutkuda da kendinizi denetleme olanağınızın, kendinize hâkim olabilmek, kendi iç dünyanızda rahatlayabilmek, kendinizle güzelleşebilmek olanağını kaybedersiniz. Tutku güzeldir, çünkü gâvur, teknolojiyi büyük ölçüde tutkusuyla elde etmiştir; hırsıyla değil. Çünkü hırs biraz vadelidir. Çünkü Hıristiyanlığın kökeninde, Hıristiyan kültürünün kökeninde bu vardır. Maks Weber kendi teorisinde bunu başta türlü anlatmıştır. Bu kültürün kökeninde

böyle bir rasyonelleştirme, böyle bir hırs vardır. Nietzsche'ninde kitaplarında bu zaman zaman Hıristiyan kültürüyle ilgili vurgu yapılır.

Bizim insanımız, yani İslam kültürü içerisinde yetişmiş insanda, örneğin Osmanlı'ya baktığımızda müthiş derecede kendinden emin olmak, "lailaheillallah, Allahuekber" dedi mi iş bitiyor. Yani Allah bizim yanımızdadır, kâfire ceza verir, biz Allah'ın sevgili kuluyuz, dolayısıyla bizi kayırır. Hakikaten Osmanlı oldukça dikkat çekici bir süre bu düşüncesiyle oldukça geniş topraklara egemen olmuştur ve önemli bir medeniyet, uygarlık veya kültür oluşturmuştur. Ama Hıristiyanlıktaki korku, Hıristiyanlıktaki kaygı, Hıristiyanlıktaki suçluluk duygusu ve dolayısıyla aşağılık duygusu, Hıristiyanlıktaki yetersizlik duygusu, Hıristiyanlıktaki şeytana kendini kaptırabilmek endişesi bizim kültürümüzde pek fazla yerleşmemiştir, çok azdır. Yani bizim kültürümüz -Osmanlı'dan gelen kültürü kastediyorum- çok fazla kaygı dolu, çok fazla kendisiyle uğraşan, çok fazla kendisine dönük, kendisini hırpalayan, kendisiyle hesaplaşan bir kültür değildir. Çünkü bu kültür dünyayı ve kendi varlığını emanet olarak algılar. Yani dünya bize emanettir ve dolayısıyla bizim o emanete hıyanet etmemiz lazımdır. Yani toprakları ele geçirirken bile Osmanlı, burası bizim mülkümüzdür, demez; insan olarak demez. Bu Allah'ın mülküdür veya sembolik olarak belki padişahındır. Ama kulun tek tek mülkü olamaz. Oysa Descartes sonrası moderniteyi düşündüğümüzde Batıda bireyselleşme ve bireysel temellük, bireysel mülklenme kaygısı çok fazladır ve belki de teknolojiyi başlatan temel düşüncelerden biri odur.

Batının teknolojisine baktığımız zaman arkadaşlar, orada heves, hırs, pasion (tutku) var. Öyle bir tutku var ki, bu tutku kelle koltukta yaşamaya da götürmüş Hıristiyanı, yani büyük keşifler yapmış adamlar. Okyanusa açılmış, açık denizde korkusuzca aylarca gidebilmiş; merak etmiş, araştırmış, bulmaya çalışmış. Yani diyebilirsiniz ki bizim kültürümüzde yok mu? Bizim kültürümüzde az tabii, yani Piri Reis gibi kâşiflerimizin az olduğunu biliyoruz. Çünkü Batı kültüründe teknolojiyi doğuran ateşlerden biri biliyorsunuz Prometheus'tur. Prometheus, ateşi tanrılardan çalmıştır. Ateş, yani hüner, yani doğayı değiştirmek gücü tanrıların elindeydi ve insan tanrılara meydan okudu ve o ateşi, teknolojiyi büyük acılarla, büyük kaygılarla ve ölüm tehlikesini göze alarak elde etmeye çalıştı. Yani

Prometheus'un ateşi budur. Prometheus kimdir, tanrılardan ateş çalmak ne demektir? Bizim kültürümüzün bunu anlaması gerekir.

Teknolojinin kökeninde olan bir başka güç de Batı kültüründe Odiseus'tur. Odiseus biliyorsunuz Troya savaşları sırasında Troya'dan ülkesi olan İteka'ya dönüşte yıllarca Ege Denizi'nin içerisinde büyük maceralar yaşamış ve karşılaştığı tanrısal ilahi Posedion gibi deniz tanrılarıyla daha ilahi güçlerle mücadele etmiştir. Odiseus'a baktığımız zaman öneririm, Odissea Destanı'nı, İlyada'yı, Homeros'u Türkçe'ye Azra Erhat ve A. Kadri çevirmiştir. Odiseus'un çok kurnaz biri olduğunu görüyorsunuz; çünkü teknoloji, kökeninde bir kurnazlıktır. Teknoloji biraz bizim eski kültürün deyimiyle, bugünkü gençler anlar mı bilmiyorum, ama maharettir, hilmidir, ilim değil de hilm, yani bir çeşit beceri, bir çeşit ustalıktır. Teknoloji salt teorik bilgilerle elde edilen bir şey değildir. Teknoloji kendine özgü bir bilim alanıdır. Batılı bunu ta Aristoteles zamanında keşfetmiştir. Bakın, Aristoteles 2500 sene önce neyi keşfetmiş? Bunlar üzerinde hepimizin düşünmesi lazımdır. Avrupa Birliğine giriyorsun, Batılı oluyorsun falan filan, ama Batılı'nın kültürel köklerini çok iyi bilmemiz lazım. Yoksa yalapaşap Batılı oluruz. Yani yalapaşap Müslüman olduğumuz gibi, yalapaşap Ortadoğulu olduğumuz gibi, yalapaşap Anadolu'lu olduğumuz gibi yalapaşap da Avrupalı oluruz. Yalapaşap olmak demek, yok olmaya hazır olmak demektir; sığ olmak demektir ve kültürel tsunami öyle jeolojik tsunami gibi değildir, geldi mi, kültürü yok eder götürür. Onu kolay kolay ortadan da kaldırmak da mümkün değildir ve çok rahat gideriz de. Yani bu topraklarda bizim yüzlerce yıldır yaşadığımız hikâyeye silinir gider.

Dolayısıyla işin köklerine inmeyi bilmemiz lazım. Yani Batılıyı Batılı yapan, köklerini çok iyi bilmesi, köklerini kurgulamasıdır. 19. Yüzyılda Alman "Ben Yunan'ım" demiş. Ne alakası var? Hiç alakası yok, bu belki Batılı'nın deyimiyle konstrüksiyondur, bir inşadır. Kendini Yunan'la irtibatlandırmış. Aslında Yunan olmak gerekirse bizim olmamız lazım; çünkü bu topraklarda, İyonya'da, Yunanistan'da hep bizler yaşadık. Ama adamlar bir biçimde o bağlantıyı kurmuşlardır ve dolayısıyla onun üzerine kendi kültürel köklerini inşa etmişler. Bizim şu anda kendi kültürel köklerimizle ilgili çok açık bir felsefi teorimiz filan da yoktur. Yani Orta Asya'dan geldiğimiz söylenilir; ama Orta Asya'dan kim olarak geldik, Orta

Asya'dan ne getirdik, İslam'dan önce ne durumdaydık, İslam'ın gelmesiyle neye dönüştük, ne gibi değişiklikler oldu, şimdi neredeyiz: o belli değil.

Teknolojiyi oluşturan güçler olarak Odiseus ve Prometheus'a kadar başkaları da söylenilebilir. Karşımıza çıkardıkları tablo şöyle bir şey: Teknoloji yaşadığımız olağan ve mızımız hayata isyanla başlar. Yani hayatı olduğu gibi kabul etmiş, tembel insanların işi değildir; rahatsız, kaygılı, kendini aşmak isteyen, sürekli meraklı ateş dolu insanların işidir. Tabii, yani Prometheus'un derdi ne kardeşim, gidip tanrılardan ateşi çalıyorsun ve tanrılar sana sürü ceza veriyor; etlerini kartallar, bilmem neler sürekli kemiriyor; zincirlerle ellerin kolların bağlı... Tanrılara meydan okuyabilmek, yani bunu politik dille aktarırsak düzene meydan okuyabilmek. Olağan, alışılmış, kokuşmuş yaşam biçimine meydan okuyabilmek demek, teknoloji bu demek. Teknolojideki aşk da budur. Şu anda bu gözükmüyor. Şu anda teknolojide gözüken şey hırsdır, tutkudur, para kazanmaktır, yarışta birinci olmaktır, daha verimli olmaktır, daha çok satmaktır, daha etkin olmaktır. Ama teknoloji insan içindir. Teknoloji güzel bir dünya için yaşamak amacıyla oluşturulmuştur. Ama teknoloji egemen bir dünyanın hiç de güzel olmadığını görüyoruz. Yani insan bugün, bu Dünya gezegeninde bilimi, bilgisi ve teknolojisiyle kendi hayatına egemen olamamaktadır; çük ilginç bir durumdur.

Şu anda delinin biri bir düğmeye bassa herhalde dünyanın büyük bir parçasında, büyük ölçüde yaşam bitebilir. Yani teknoloji çok gelişmiş, daha da gelişecek olan, ama insan dediğimiz varlık teknolojiyle beraber ruhsal yapısı, iç dünyası, ahlak yapısı aynı ölçüde gelişmemiştir. Bu neye benziyor? 3 yaşındaki bir çocuğun eline büyük bir silah vermeye benziyor. İnsan 3 yaşındadır, fakat imal ettiği, kullandığı araçlar çok tehlikeli araçlardır. Yani her zaman bir yere parmağını sokabilir, bir tetiği yanlışlıkla çekebilir. İki çocuğun kavgası sırasında nasıl kıyamet kopar ve bir sürü zarar olabilirse aynı şekilde dünyada büyük felaketler olabilir.

İnsanın teknoloji yapan yanı, -denetleyen akıl diyorum ben ona- kontrol eden akli çok fazla gelişmiş, buna karşın edepli olması gereken iç dünyası, ruhsal dünyası, ahlak dünyası,

estetik dünyası aynı biçimde gelişmemiştir. Burada büyük bir dengesizlik vardır. Bu da insanın geleceği için bir tehdit oluşturmaktadır.

Teknolojide aşk yok. Aşk hırs değildir. Aşk heves değildir. Aşk salt tutku değildir. Aşk bütün bunlardan başka bir şeydir.

Çok ilginçtir arkadaşlar, bizim kültürümüz aşkın ne olduğunu bilir. Çünkü bu topraklarda yaşanan hayatın köklerinde aşk vardır. Yunus'ta vardır. Mevlana'da vardır, Pir Sultan'da vardır, Karacaoğlan'da vardır, masallarımızda vardır, türkülerimizde vardır, edebiyatımızda vardır, hayatımızın içinde de bir ölçüde vardır. Ama giderek şimdi Batıyla birleşmeye çalışan insanlar olarak kültürümüzün kökleriyle ilişkiyi zaten uzunca bir süredir kopardık, şimdi giderek o koparılmışlığı unutmaya çalışıyoruz ve kazara Avrupa Birliğine girmiş olsak, kendimizi Avrupalı sanacağız. Türkiye'li insan çok matrak bir insandır, tarihini çabucak unutuveriyor. Avrupalı "buyur, gel" dese, tamam biz gideceğiz ve "A, zaten bir Avrupalıydık yahu. Zaten Viyana kapılarına dayanmıştık. Osmanlı zaten Avrupalıydı. Biz eski yerimize kavuştuk ve dolayısıyla bitti. Biz zaten Avrupalıyız" diyeceğiz. Zaten bize ait diye bir şey yok ki, biz salağız. Devamlı savaşmışız, göçebeyiz. Bize bir şey yok ki, zaten bizde bir şey yok, biz sıfırız, hiçbir şey yok bizde. Oh Allah'a bin şükür, Avrupa Birliğine de girdik ve şimdi bir şey olacağız. Tabii bu büyük bir gaflettir. Bu kafayla girdiğin zaman hiçbir şey olamazsın. Sadece Avrupa'nın kullandığı işçiler, garsonlar, mühendisler, araçlar haline gelirsin; başka hiçbir şey olamazsın.

Teknolojideki aşk, teknolojiyi yaşamın rengiyle donatan bir şeydir. Teknolojideki aşk, teknolojiyi kullanan insanın yüreği, kalbi ve iç dünyasıyla ilgi kurmamızı sağlayan bir şeydir. Bizim insanımızın çok baskın bir karakteri vardır, çok açık bir şeydir bu. O da teknolojiye çok yakın olmasının sebeplerinden biridir belki. Bizim kültürümüzün gâvurun deyimiyile pragmatik kültür, pragmacı kültürdür. Pragmacı demek, daima sonucun ardında koşan bir kültürdür. Onun için bizim kültürümüz tarihinde çok fazla kültürel krizler yaşamamıştır. Yani Osmanlı Hıristiyanlıkla karşılaştığı zaman, çoğunun Müslüman olduğu, padişahların filan, çok büyük travma yaşamamış. "Tamam, bunlar Hıristiyan, bunların kilisesi var, haydi gidin kilisenize. Bizde çok fazla kiliseye lüzum yok, birkaç tanesini size bırakırız. Öbür kiliselerin

üzerine minare dikeriz, onları da camiye çevirdik mi iş biter” Hıristiyanlık nedir, bunlar neye inanır, bizim dinimizle Hıristiyanlık arasında ne gibi sorunlar var, hiç bunları dert etmemişiz; çok ilginç. İyi mi, kötü mü onu bilmiyorum. Belki siyasi yönden, belki askeri yönden, belki yönetim yönünden bu çok anlamlı bir şey olabilir, ama kültürel karşılaşma olarak iyi bir şey değildir. Orada hesaplaşmamız lazım.

Osmanlıya yorumlayanlar “Osmanlı zaten sadece İslam’dan ibaret değildi. Osmanlı içinde Yahudiliği de taşıyordu, Hıristiyanlığı da taşıyordu, Müslümanlığı da taşıyordu, dolayısıyla bunların yan yana, birlikte yaşamasına olanak veren çok geniş bir kültürdü. Bu tip çatışmaları içinde barındırmadı” diyorlar. Bu bir beceri miydi? Bir açıdan bakarsanız belki öyledir, ama bir açıdan bakarsanız belki de değildir. Çünkü belki de imparatorluk dediğimiz şey böyle bir şeydir. Yani değişik kültürlerin, değişik inançların bir arada olması anlamına geliyor. Fakat şu anda bizim 21. Yüzyılın başında kendi kimliğimizle ilgili olarak bütün bunları yeniden sorgulayıp gözden geçirmemiz lazım. Bu sorgulamada teknoloji karşısındaki tavrımızı da belirlemek gerekiyor.

Atatürk’ün sözü: “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir, fendir” Elbette anlamlı bir sözdür ve söylenildiği zaman çok da gerekliydi. Ama Atatürk’ün ardından giden, Atatürk’ün sunduğu bir Türkiye’de yaşayan insanları olarak neden bunun bir mürşit olduğunu, neden ilmin ve fennin anlamlı olduğunu kendi açımızdan yorumlamamız lazım; bunu yapamamışız. İlim, fen ve teknoloji kafamıza bir tas gibi geçirilmiş. Bizim kendi altyapımızın, kendi yaşamımızın bir uzantısı olarak gelişmemiş; bize indirilmiş, dayatılmış. Dolayısıyla teknolojiyle olan ilişkimizde bir sorun vardır. Bu şu anlama gelmiyor elbette: Teknolojiyi bırakalım, fabrikaları kapatalım, çadırlarda yaşayalım, patates, soğan ekelim anlamında söylemek istemiyorum, ama biz, şu anda yaşadığımız çağdaş dünyada neredeyiz? Çağdaş dünyayı çağdaş dünya yapan olanakları kullanırken neredeyiz? Bilim, teknoloji, din, sanat, felsefe karşısında nasıl bir tutum alacağımıza ilişkin çok yoğun hesaplaşmalarımız yok. Yani teknolojiye aşk yok. Teknolojideki aşk Batı kültüründe var mıdır dersenez, Batı kültüründe teknolojideki aşkı sorgulayan, diriltmeye çalışan insanlar olmuş, ama teknoloji bugün dünyayı kuşatan haliyle aşk içinde bir teknoloji değil, hırs içinde bir teknolojidir. Orada teknolojinin içerisinde insanın gönlü, insanın yüreği henüz yeterince atmıyor.

Teknoloji silah yaparken, teknoloji denetim araçları oluştururken, teknoloji büyük medya projelerinde rol oynarken, teknoloji uydular yaparken, teknoloji uzayda genişlemeye, uzayda egemenlik kurmaya çalışırken insanın gönlüyle olan bağlantısını tam kuramamıştır; bu da büyük bir eksiklik.

Peki, aşkta teknoloji var mı? Teknolojide aşkın olmadığını düşünüyorum. İtirazınız olursa bitirdiğimde söylersiniz. Ama tersine aşkta müthiş bir teknoloji olduğuna inanıyorum. Yani aşk diye yaşadığımız her neyse onun tamamen teknolojiyi nasıl tanımlamıştık konuşmanın başında? Belli bir amaca varmak için kullandığımız, rasyonel bir şekilde kullanmaya çalıştığımız araçlar ve o araçların yönetimi, o yönetimin bilgisi filan diye kabaca tanımlamıştık.

İnsanlar aşkı yaşayamıyorlar, çünkü aşkta teknoloji var. İnsanlar birbirini manipüle etmeye, birbirini yönetmeye, birbirinden yararlanmaya, birbirini sömürmeye, birbirine egemen olmaya, birbirine saygı duymaya değil, birbirine tahakküm etmeye yönelik ilişkiler yaşıyorlar. “Ben erkek adamım, bastım mı tokadı... Ne demek? Hep benim dediğim olacak” İşte bu, bir çeşit tahakküm demektir. “Geberiyorum aşktan” diyor ve sevgilisini dayaktan berbat ediyor. Aşk mı bu yahu?! Âşık ne demek? Âşık demek, sevgilisini döven demektir. “Aşk bu yahu, vallahi billahi kendi içinden geldiği için değil, aşktan dövüyorum” Diyor. Yani aşk dediğin böyle alacaksın sevgiliyi, araba kullanır gibi istediğin gibi kullanacaksın. Tutacaksın saçından istediğin gibi böyle çevireceksin; aşk budur! Yani aşk, tamamen bir manipülasyondur veya tersi, yani kadınların erkekleri parmaklarının ucunda yönetmesi.

Neden böyle oluyor? Çünkü aşk şöyle bir şey: Teknolojide aşk yoktur derken de bunu kastetmiştim. Aşk bir defa tanıyı gereği, belki de çoğunuza ters gelen bir aşk anlayışında yorumluyor olabilirim, ama kendi görüşümü söyleyeyim: Aşk bir defa kasmakla olmaz arkadaş. Böyle kendini kasıp “etraftakiler ne yapıyordu? O bana böyle bakınca böyle durayım. O bana selam vermiyor, ben de vermeyeyim. O telefon etmiyor, ben de etmeyeyim” Ulan, bu nedir be? Böyle bir aşk olabilir mi?! Aşk dediğin, kendini bırakacaksın. Bırak şöyle bir, yani yığıtsen, mangal gibi yüreğin varsa bırak bakalım. Tamam sevgilim sana geldim,

beni ye. Karşı taraf sizi yiyorsa yer. Tamam, âşıktım yediler... Biri öbürünü yiyorsa aşk olmaz tabii bu.

Bakın, şöyle bir şey var: Belki de hiçbir zaman gerçekleşmeyecek çok ideal şeylerden söz ediyorum. Belki bir psikiyatr arkadaş veya bir sosyal psikolog olsa, bu söylediklerime çok kızabilir, belki beni de döver veya çok hırpalayabilir. Çünkü böyle bir şeyin olmayacağını savunabilir. Çünkü insanlar arasındaki ilişkilerin hep bir iktidar ilişkisi olduğunu, hele aşk denilen ilişkide bu iktidarın ve gücün çok baskın bir biçimde kendini gösterdiğini söyleyecektir. Doğru olabilir, hiçbir itirazım yok. Ama insaf yahu! Binlerce yıl aşkı böyle yaşamışız, ama böyle yaşamaya mahkûm muyuz? Başka türlü aşklar mümkün değil midir? Gerçekleşir veya gerçekleşmez, ama hiç değilse konuşalım yahu. Diyelim ki “Böyle aşk olmaz arkadaş” diyelim. Aşk birlikte titreşmektir, yani biri öbürünü titreştirmeyecek. Biri öbürüne “benim dediğimi yap” demeyecek. İki insan bir araya geldiği zaman karşılaşabilecekler, birbirlerinin neyse kendi yüzlerini görebilecekler. Halbuki öyle olmuyor ki, kız oğlanın yüzüne baktığı zaman anneannesinin yahut annesinin çizdiği resmi oğlanın yüzünde görüyor ve yüzünü o hale getiriyor sonunda. Yani “sen, annemin, anneannemin ve okuduğum romanların kahramanı olman lazım Hüseyin” diyor ve Hüseyin’i o hale getiriyor. “Ben seni ancak öyle sevebilirim” diyor. Hüseyin’in de cinsel problemleri varsa zavallı kızla yatmak için o hale gelebilir; yani problem bu.

Yahut da Hüseyin “Leyla, seni babaannemin, dedemin görmeye çalıştığı gibi göreceğim, suratını o hale getirirsen seni o zaman alabilirim” diyebilir. Leyla da garip, Hüseyin gitmesin diye o hale gelebilir.

Eskiden problem Leyla-Mecnun problemiydi, şimdi Leyla-Hüseyin problemi haline gelmiş oldu. Yani Leyla-Mecnun problemi, hem Batıda, hem Doğuda insanlar birbirlerini severler bir türlü birleşmezlerdi, çünkü masallar hep birleşince biterdi. “Onlar ermiş muradına” denilirdi. Ne ermiş ulan? Bir bakalım erdikten sonra ne yapıyorlar? Orası yoktur masallarda, orada bitiyor.

Peki, muradına ermiş, tamam. Peki, ne yapmışlar muradına erdikten sonra o yok. Muradına eriyor ve ondan sonra hayat bir cehennem oluyor. Bir murat öncesi vardır, gâvur

deyimiyle premurat var, postmurat yok. Yani murattan sonra ne olacak?! Murattan sonra ne olacağı yok. Murattan önce ikisi de birbirleriyle koşuyorlar. Ağır çekim Türk filmlerinde olduğu gibi birbirlerine sarılıyorlar. Ha, şimdi filmi orada başlatacaksın. Ulan siz sarıldınız ve aynı odaya konuldunuz, bakalım şimdi ne halt yiyeceksiniz? Doğru dürüst sevişemezler, doğru dürüst bir arada yaşayamazlar; çocukları olur yetiştiremezler; kayınvalide, kayınbirader, kayın bilmem ne... Bir sürü geçim problemleri şunlar bunlar, birbirlerini yerler; kavga ede ede ede ölürler.

Peki, aşk nerede? Aşk bence olabilir. Aşk içimizde ve her yeredir diye düşünüyorum. Yani aşktaki teknolojiyi, aşkta insanların birbirlerini kullanmalarını, aşkta bir hedefe varmayı düşünmeyi, aşkta insanların birbirini, yani bir sevgilinin öbür sevgiliyi yönetmeye ve belli hedefe göndermeye çalışması gibi karşılıklı etkileşme olabilir. Ama bir taraf, öbür tarafı bir makine gibi, bir motor gibi, bir araç gibi kullanmaya başladığı zaman iş orada bitiyor. Çünkü bilirsiniz Hegel'in meşhur efendi-köle diyalektiği vardır. Bir efendi bir köleyi kullanmaya başladığı zaman köle de akıllıysa "Ulah, herif bizi kullanıyor. Dur bakalım, ben şimdi kölelik yapmayayım adam ne olacak?" diyerek efendiyi köle haline getirebilir. Yani bir taraf sevgi ilişkisinde, aşk ilişkisinde öbür tarafı sömürüyorsa, diyelim ki erkek kadını sömürüyorsa, aslında kadın da erkeği sömürüyordur. Yani bu daima tek taraflıdır erkek sömürüyorsa, aslında sömürülüyordur da. Çünkü sömürdüğü kadınla beraber yaşamak ne hazin bir şeydir. Aşağıladığın, dayak attığın, üzerine çıkıp tepindiğin bir varlıkla, hiç olan bir şeyle, sabah akşam küfrettiğin birini koynuna alıyorsun; ne hazin bir şey değil mi? Bu tamamen insanın aşağılamasından başka bir şey değildir.

Halbuki insanlar ikili ilişkilerini, üçlü ilişkilerini, çoklu ilişkilerini kendilerini geliştirmek için kullanmak durumunda değiller mi? Neden bir aradayız? Neden değişik kalpler yürekler var? Çünkü bir yürek dünyayı anlamaya yetmiyor. Yanımdakinin yüreği var, onun yüreği var, onun yüreği var... Hepimiz o yürekleri birleştirerek kocaman bir yürek, kocaman bir gönül yapmak durumundayız ki, dünyayı kavrayabilelim. Oysa bunu başaramıyoruz, birbirimizi yiyoruz.

Şöyle oluyor: Bir gönül, bir gönülle karşılaşılıyor, iki gönül olmuyor,yarım gönül oluyor. Çünkü birbirlerini yiyorlar, yahut çeyrek oluyor veya yok oluyor, gönül filan kalmıyor.

Aslında bu çok tuhaf bir şey. Kız oğlanı seviyor, oğlan da kızı seviyor. Ben ilahi aşktan söz etmiyorum, çok erotik ve insani aşktan söz ediyorum. Oğlan kızı seviyor, kız oğlanı seviyor, “Bu aşkı yaşayalım” diyorlar, beceremiyorlar. Yani ikisinin de kötü niyeti yok. İkisi de gayet temiz, bu işi hulusi kalple bu işe atılmış vaziyetler, beceremiyorlar, âşık olmayı beceremiyorlar. Âşık olmayı becerememek demek, insan olmayı becerememek demektir. Dolayısıyla biz insan olmayı ıskalıyoruz.

Aşk denilen müthiş bir olanağı mühendislik açısından düşünelim. Aşk büyük bir potansiyeldir, müthiş bir kaynaktır, müthiş bir enerjidir. İnsanı ne yapar aşk? İnsanı dehşet bir şey yapar. Yani saz çalıyorsan, âşık olduğun zaman müthiş saz çalabilirsin. Mimarсан âşık olunca müthiş projeler üretebilirsin. Marangozsan müthiş şeyler yapabilirsin. Âşık olabilirsen ve doğru dürüst ahlaklı bir biçimde âşıkсан yalnız sevgilini sevmezsin, sevgilinle birlikte bütün insanları seversin. Yaşamı seversin, kendini seversin, bütün kainatı seversin; bu olanağı ıskalıyoruz. Şu kadar kısa hayatımız var, 3-5 yıl yaşayıp ölüp gidiyoruz, birbirimize hayatı cehennem haline çevirip ölüp gidiyoruz.

Peki, aşk mühendisliği yok mudur? Yani bu insanlar bir araya gelip “Yahu, bu aşk nasıl bir şey Allah aşkına? Mühendis olarak nedir bunun girdileri?” Bir siyah kutu düşüneceksin. Nedir bu? Çıktısı nedir?... Psikologlar, bilmem neler bunlara sahip çıkıyor, konuşurmuyor, “Sus, sen anlamazsın, bunun fizyolojisi var, bilmem nesi var” diyor. Boş verin onları, yani ben mühendis olarak anlarım bu işten, ne oluyor? Neden iki insan birbirini sevemiyor yahu? Bunu bir mühendislik problemi olarak düşünelim, ne oluyor? Bence mühendislerin kesinlikle katkısı olabilir, ama mühendis kendi derdi saymadığı için “ben anlamam yahu, burada bilmediğim şeyler var” diyebilir.

Fizyologlara, nörologlara, psikologlara, psikiyatlara sorduğunuz zaman bir sürü laflar söylüyorlar ve sizi aptal haline getiriyorlar. “Tamam, ben anlamam. Ben salak mıyım? Mühendisim, kendi işime bakayım” diyorsunuz. Halbuki aşk mu yahu! Ne demek yani? Aşk

bir sürü psikologa, psikiyatra, sosyologa mı bırakacağız yani? Elbette onlar bilebilirler, “beyninde bilmem ne oluyor” derler. Olsun, beyin benim beynim yahu! Ne oluyorsa oluyor, ne var yani?.. Âşık olan benim, beynimi idare edecek olan benim; yani beynim mi beni idare edecek? Nörolog mu idare edecek?

Üniversitede bir sempozyumda bir fizyolog arkadaş çıktı “Aşk filan ne salakça konuşuyorsun yahu. Ben tavşanlara bir hormon şırınga ediyorum, âşık oluyor zavallı tavşanlar. Aşk bir şırıngaya bakar arkadaş” dedi. Eyvallah, şırıngaya hiçbir itirazım yok. O zaman fizyolog, bana şırıngayı vur, bak nasıl âşık oluyorum gör. Senin dediğin gibi olmam arkadaş. Ben bütün fizyologlardan fazlayım, insan budur. İnsan tuhaf varlıktır, fizyolog falan tespit edemez onu. Fizyologa bir kafa vuracaksın...

Olabilir, bilime çok saygımız var, farmakolojiye saygımız var, ama problem şudur: Meselenin nörofizyolojik yanı var, yok değil; ama sadece “benim aşkım=nörofizyoloji” değil, ben daima nörofizyolojik olandan fazlayım, daima fazlayım. Dolayısıyla beynimdeki ve hormonlarımdaki o hareketin sonucunda yazacağım şiirleri, söyleyeceğim türküleri fizyolog bilemez ki. Şırıngayı vur bana, ama nasıl türkü söyleyeceğimi sen bilemezsin. Orada ben o şırıngayı yemiş bir insan olarak acayip bir varlık olabilirim.

Camus’un “Başkaldıran İnsan”ını alın. Camus’u beğenirsiniz, beğenmezsiniz, daha 1950’lerde söylemiş: “İnsan, onu tespit edenlerin tespitlerinden hep farklı olan bir varlıktır” demiş. Öyle bir gıcık bir varlık yahu. “Sen busun” diyorlar, iş inada bindi mi “değilim arkadaş, ben bu değilim yahu” diyor. Ben her türlü teoriyi, Freud’u da, Marks’ı döverim, kim beni tespit edebilecekmiş?

Evet, bu kadar palavrayı burada keselim, teşekkür edelim.